

**TƏRBİYƏ TEXNOLOGİYALARI
ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ
UPBRINGING TECHNOLOGIES**

UOT 37.0

Emilya Rafiq qızı Hüseynova
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

**ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBİNİN ÜMDƏ VƏZİFƏSİ:
ŞAGİRD LƏRDƏ FƏAL VƏTƏNDAŞLIQ MÖVQEYİNİN FORMALAŞDIRILMASI**

Эмилья Рафи́г гызы Гусейнова
доктор философии по педагогике, доцент
Азербайджанский Государственный Педагогический Университет

**ОСНОВНЫЕ ЗАДАЧИ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ:
ФОРМИРОВАНИЕ АКТИВНОЙ ГРАЖДАНСКОЙ ПОЗИЦИИ У УЧАЩИХСЯ**

Emilya Rafik Huseynova
doctor of philosophy in pedagogy, associate professor
Azerbaijan State Pedagogical University

**THE MAIN TASKS OF THE SECONDARY SCHOOL:
FORMATION OF ACTIVE CIVIC POSITION IN PUPILS**

Xülasə. Məqalədə şagirdlərdə fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşdırılmasına ümumtəhsil məktəbinin ümdə vəzifəsi kimi yanaşılır. Fəal vətəndaşlıq mövqeyinin göstəricilərinə aşağıdakılar aiddir: şagirdlərin fəaliyyətinin məqsədyönlü, sistemli və şüurlu olması; fəaliyyətin bu və ya digər növlərində fəallıq və məsuliyyət; məktəblinin fəaliyyətinin və sosial fəallığının fəaliyyətin növünün tələblərinə və cəmiyyətdə həyat şəraitinə uyğun gəlməsi; şagirdin real fəaliyyəti və həyat tərzi

Açar sözlər: mühüm vəzifə, fəal mövqe, fəal vətəndaşlıq mövqeyi, fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşdırılması, azərbaycançılıq

Резюме. В статье формирование активной гражданской позиции у учащихся рассматривается как основная задача общеобразовательной школы. К показателям активной гражданской позиции относятся следующие: деятельность учащихся должна быть целенаправленной, систематической и осознанной; активность и ответственность в том или ином виде деятельности; соответствие деятельности и социальной активности школьника требованиям вида деятельности и условиям жизни в обществе; реальная деятельность и образ жизни ученика.

Ключевые слова: важная задача, активная позиция, активная гражданская позиция, формирование активной гражданской позиции, азербайджанство

Summary. In the article, the formation of an active civic position among students is considered as the main task of a secondary school. The indicators of active citizenship include the following: the activities of students should be purposeful, systematic and conscious; activity and responsibility in a particular type of activity; compliance of the activity and social activity of the student with the requirements of the type of activity and the conditions of life in society; real activity and lifestyle of a student

Key words: important task, active position, active civic position, formation of an active civic position, azerbaijanism

Məktəblilərdə, o cümlədən yuxarı sinif şagirdlərində fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşdırılması cəmiyyətimizin inkişafının hazırkı mərhələsində son dərəcə aktualıq daşıyır. Dövlətin təhsil siyasəti bu istiqamətdə məqsədyönlü, sistemli və ardıcıl işlərin aparılmasını tələb edir. Təhsilə aid qanun və sərəncamlarda vətəndaş tərbiyəsi məsələsi xüsusilə diqqət mərkəzində dayanır. “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, “Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası” buna əyani sübutdur.

Təhsilalanlarda fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşdırılması özündə aşağıdakıları ehtiva edir: şagirdlərdə vətəndaşlıq şüurunun və vətəndaşlıq təfəkkürünün, vətəndaşlıq dünyagörüşünün və vətənpərvərlik hissələrinin formalaşdırılması ilə bağlı olan bir sıra tərbiyəvi vəzifələr; fəal vətəndaşlıq mövqeyi; Azərbaycan Konstitusiyası ilə müəyyən edilmiş vəzifələrinin yerinə yetirilməsi və Azərbaycanın milli maraqlarının müdafiəsi zamanı vətəndaşın və vətənpərvərin mənəvi-psixoloji keyfiyyətlərinin tərbiyə olunması və inkişaf etdirilməsi.

Məktəbdə haqqında danışılan keyfiyyətlərin tərbiyəsi və inkişaf etdirilməsi məsuliyyətli işdir. Şagirdlərdə vətəndaşlıq şüurluluğunun və fəal vətəndaşlıq mövqeyinin tərbiyə edilməsi ümumtəhsil məktəbinin qarşısında dayanan mühüm vəzifələrdəndir.

Qarşıya belə bir sual çıxır: vətəndaşlıq mövqeyinin məzmununu nə təşkil edir?

Pedaqoji ədəbiyyata əsasən, həmin suala belə cavab vermək olar: emosiya və hisslər; vətəndaşlıq şüurluluğunun səviyyəsi; vətəndaşlıq istiqaməti; təfəkkür; davranış; erudisiya; şəxsi, ailə, vətəndaşlıq, milli və digər dəyərlər; sosial vərdislər və bacarıqlar.

Vətəndaşlıq azərbaycançılığın son dərəcə vacib elementlərindəndir. Azərbaycan dilində “vətəndaşlıq” bir sıra mənalarda işlənir. 1998-ci il sentyabrın 30-da qəbul olunmuş “Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlığı haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu”nun birinci maddəsində vətəndaşlıq ölkəmizdə insanın hüquqi statusunu müəyyənləşdirən norma kimi anlaşılır.

Digər ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasında da vətəndaşlıq bu və ya digər şəxsin hüquqi statusu ilə bərabər eyni zamanda onun ictimai-siyasi münasibətlərə mövqeyini ifadə edən psixoloji vəziyyət kimi qəbul olunur.

Fəal vətəndaşlıq mövqeyinin göstəricilərinə aşağıdakılar aiddir:

– şagirdlərin fəaliyyətinin məqsədyönlü, sistemli və şüurlu olması;

– fəaliyyətin bu və ya digər növlərində fəallıq və məsuliyyət;

– məktəblinin fəaliyyətinin və sosial fəallığının fəaliyyətin növünün tələblərinə və cəmiyyətdə həyat şəraitinə uyğun gəlməsi;

– şagirdin real fəaliyyəti və həyat tərzi və s.

Məktəbli, o cümlədən yuxarı sinif şagirdi şəxsiyyətinin hərtərəfli və ahəngdar inkişafı yeni pedaqoji təfəkkür şəraitində obyektiv tələbat kimi nəzərdən keçirilə bilər. Azərbaycan Respublikası inkişaf etdikcə, möhkəmləndikcə, dünya ölkələri sırasında özünəməxsus layiqli yer tutduqca, maddi və mənəvi sərvətləri qıbtə doğurduqca onun vətəndaşının hərtərəfli və ahəngdar inkişafına tələbat da artır. Hazırda insanın, vətəndaşın hərtərəfli və ahəngdar inkişafına obyektiv tələbat ölkənin maddi-texniki bazasının yaradılmasının, şəxsiyyətlərarası münasibətlərin təkmilləşdirilməsinin, həyat tərzinin möhkəmləndirilməsinin və inkişafının, yeni tipli insanın tərbiyə olunması qanunauyğunluqlarının təzahürü ilə diqqəti cəlb edir.

Fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşdırılması azərbaycançılıq ideyası ilə qırılmaz tələflərlə əlaqədardır. Ulu öndər Heydər Əliyev 26 dekabr 2002-ci il tarixində dünya azərbaycanlıları ilə görüşündə demişdir: “*Müstəqil Azərbaycan Respublikası dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyinə əsas və güclü dayağıdır. Bu həmrəyliyin qayəsini təşkil edən azərbaycançılıq və Azərbaycan dövlətçiliyi ideyaları məhz müstəqil dövlətimizin yaranması ilə inkişaf etmiş, şüurlarda özünə möhkəm yer tutmuş, soydaşlarımızı birləşdirən milli məfkurəyə çevrilmişdir. Azərbaycan Respublikası indi dünya azərbaycanlılarının birliyi və həmrəyliyi ideyalarının əsas daşıyıcısıdır, müxtəlif vaxtlarda tarixi vətənimizdən uzaq düşmüş soydaşlarımızın milli şüurunun güclənməsinin başlıca mənbəyidir. Dövlətimiz bu gün xaricdə yaşayan azərbaycanlıların insan və vətəndaş hüquqlarının müdafiəçisi və qorantı rolunda çıxış edir. 2001-ci ilin noyabrında Dünya azərbaycanlılarının I qurultayının keçirilməsi, 2002-ci ilin iyulunda Xaricdə Yaşayan Azərbaycanlılarla İş Üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması, soydaşlarımızın birliyinin və*

həmrəyliyinin güclənməsi istiqamətində atılan digər addımlar öz müsbət nəticələrini verməkdədir. Hazırda bütün azərbaycanlıların vahid amal və ideya ətrafında birləşdirilməsi, soydaşlarımızla əlaqələrin gücləndirilməsi dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırılmış, bütün rəsmi və qeyri-rəsmi strukturların diqqəti bu istiqamətə yönəldilmişdir [1, s. 229].

Vətəndaşlıq azərbaycançılıq baxımından şəxsiyyətin öz hüquq və vəzifələrini başa düşməsi əsasında ictimai-siyasi hadisələrə fəal münasibətində təzahürünü tapır. Vətənə məhəbbət, onu sevmək, uğrunda fədakarlığa hazır olmaq, qanunlarına, etik normalara, birgəyaşayış qaydalarına, ana dilinə hörmət, tarixi irsi, xalqın mədəniyyətini, adət və ənənələrini, mənəvi dəyərlərini öyrənmək fəal vətəndaşlıq mövqeyi qazanmaq baxımından dəyərlidir.

Problemin ümumtəhsil məktəblərində təlim və tərbiyə prosesində necə nəzərə alınması az əhəmiyyət daşıyır. Bu işin elmi şəkildə təşkili lazımdır. Yeni tipli mənəvi şəxsiyyət tərbiyə etmək istiqamətində səmərəli ola biləcək iş sisteminin yaradılması vacibdir. Fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşdırılması mənəvi tərbiyənin mühüm vəzifələrinə daxildir. Fəal vətəndaşlıq mövqeyinin meyarı kimi b yüksək mənəvi əqidə mənəvi problemlərin mahiyyətini anlamaq bacarığı, bu problemlərə uyğun şəkildə özü üçün müəyyən vəzifələr müəyyənləşdirməkdən ibarətdir.

Şagirdlərin hər biri öz mənəvi sağlamlığı qayğısına qalmalıdır. Mənəvi sağlamlığa qayğı yaxşı təhsil almağa və tərbiyələnməyə, normal yaşayışa və normal fəaliyyətə mane olan hərəkətlərə, təzahürlərə mübarizə ilə, ictimai və hüquq qaydalarının, birgəyaşayış normalarının pozulmaması, cəmiyyətdə narahatlığın olmaması ilə nəticələnir. Təsadüfi deyil ki, mənəviyyat problemi təhsil müəssisələri, ailələr, ictimaiyyət nümayəndələri, ictimai təşkilatlarla bərabər həm də hüquq mühafizə orqanlarının fəaliyyətində mühüm yer tutur.

Məktəblilərdə fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşdırılması üzrə işin səmərəliliyi bu sahədə iş aparan müəllimin şəxsi keyfiyyətləri ilə, şagirdlərə nümunə olmaq, onların nəzərində nüfuzlu şəxs olmaq bacarığı ilə şərtlənir.

Şagirdin mənəvi şüurunu və mənəvi təfəkkürünün, mənəvi davranış təcrübəsinin formalaşdırılması mexanizmlərinin, eyni zamanda mənəvi

tərbiyə məqsədlərinin sistem şəklində öyrənilməsi ilə fəal vətəndaşlıq mövqeyinin tərbiyə olunması prosesinə kompleks münasibətin dərinliyi və perspektivliyi diqqət mərkəzinə gəlir. Fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşdırılması üzrə işin qarşısında dayanan vəzifə subyektin fəaliyyətinin elə qurulmasıdır ki, bu, ictimai dəyərə olan mənəvi sərvətlərə şəxsi mənə verilməsinə imkan yaratsın və həmin əsasda da mənəvi baxımdan şagird şəxsiyyəti təşəkkül tapsın.

Fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşdırılması üzrə işin məqsədlərinə çatmaq üçün vasitələrin müəyyənləşdirilməsi yalnız şagirdin cəmiyyət üçün və ətrafdakılardan ötrü arzu edilən mənəvi keyfiyyətləri haqqında təsəvvürlərlə, başqa sözlə, ideal təsəvvürlərlə deyil, həm də tərbiyə obyektinin xüsusiyyətləri ilə, onun biopsixoloji, sosial, ümummədəni, əxlaqi səciyyələri ilə, habelə tərbiyənin obyektiv imkanları ilə – tərbiyə obyektlərinin həyat fəaliyyətinin sosial şəraitində olan imkanlarla şərtlənir.

Şagirdə fəal vətəndaşlıq mövqeyi yalnız o vaxt formalaşmış hesab edilir ki, o, bu keyfiyyəti həmişə bürüzə versin. Başqa sözlə, onda həyatının müvafiq vəziyyətlərində tərbiyə edilmiş mənəvi baxışların, münasibətlərin, davranış tərzlərinin vaxtilə baş verməmiş başqa şəraitə keçirilməsi müşahidə olunsun. Mənəvi tərbiyə heç də təkcə davranış qaydalarından faydalanmağı deyil, bütöv şəxsiyyət tərbiyələndirməkdən ibarətdir. Şagirdin mənəvi siması onun bütün fəaliyyətində, şəxsiyyətlərarası münasibətlərində, nitqində, ünsiyyətində, davranış və rəftarında, hisslərində özünü göstərir.

Məktəblilərdə fəal vətəndaşlıq mövqeyinin tərbiyə olunması – cəmiyyət və şəxsiyyət arasındakı mürəkkəb qarşılıqlı əlaqəsinin dialektikasını özündə ehtiva edir, insanların bir-birinə, cəmiyyətə münasibətlərində irəli sürəcəkləri tələblərin mahiyyətini əks etdirir. Fəal vətəndaşlıq mövqeyinə yiyələnməyin göstəricisi bu ola bilər ki, hər bir ölkə vətəndaşı dövlətimiz, cəmiyyətimiz qarşısında, xalqın mənafeyi naminə hansı səviyyədə cavabdehlik hissi duyusun. Bütün bunlar da ölkədə demokratizmin inkişafı, şəxsiyyətin həqiqi azadlığından ötrü etibarlı baza meydana gətirir.

Problemin aktuallığı. Şagirdlərdə fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşdırılması həmişə olduğu kimi bu gün də aktualdır.

Problemin yeniliyi. Şagirdlərdə fəal vətəndaşlıq mövqeyinin formalaşdırılmasına ümumtəhsil məktəbinin ümdə vəzifəsi kimi yanaşılır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə doktorant, dissertantlar və magistrantlar üçün faydalı ola bilər.

Ədəbiyyat:

1. Əliyev, H.Ə. Müstəqilliyimiz əbədidir: [46 cildə] / H.Ə. Əliyev. -Bakı: Azərneşr, c. 45. -2013. -384 s.
2. Ağayev, Ə.Ə. Vətəndaş olmağa borclusan / Ə.Ə. Ağayev. -Bakı: Maarif, -1979. -84 s.
3. Abbasov, A.N. Pedaqogika nəzəriyyəsi və tarixi / A.N. Abbasov, L.A. Məmmədli, İ.B. Əmirəliyeva.- Bakı: Mütərcim, -2022.

E-mail: emilya.huseynova95@gmail.com
Rəyçilər: *ped.elm.dok., prof. A.N. Abbasov,*
ped.ü.fəls.dok. L.A. Məmmədli
Redaksiyaya daxil olub: 05.12.2022